

Царенко О. М.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративної діяльності
Національна академія Державної прикордонної служби України
(м. Хмельницький, Україна)

Чернівська О. О.,
здобувач вищої освіти 2 курсу
факультету правоохоронної діяльності
Національна академія Державної прикордонної служби України
(м. Хмельницький, Україна)

ЕВОЛЮЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ НА ПРИКЛАДІ ПОДІЙ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ В УКРАЇНУ

Міжнародне гуманітарне право є важливою складовою міжнародної правової системи, яка регулює взаємовідносини між державами в умовах збройних конфліктів. В Україні, з огляду на агресію російської федерації та тривалий конфлікт на сході країни, питання дотримання норм міжнародного гуманітарного права набувають особливої актуальності. Захист цивільного населення, обмеження способів та засобів ведення війни, забезпечення прав військовополонених та надання гуманітарної допомоги – всі ці аспекти набувають величезного значення у контексті сучасної війни.

Усі норми міжнародного гуманітарного права ґрунтуються на Гаазьких конвенціях, чотирьох Женевських конвенціях [1 - 4] та інших нормативно-правових актах [5, с. 23]. Однак питання застосування цих норм є доволі суперечливим. Багато українських дослідників досить не однозначно тлумачать суть та ефективність міжнародного гуманітарного права. Велика кількість схиляється до того, що міжнародне гуманітарне право має низку проблем з ефективністю, оскільки не вистачає чіткого механізму реалізації цих норм права та інституту відповідальності за їх порушення, а також інколи виникають колізії між національним законодавством та міжнародним. І така думка дослідників не випадкова, адже з 2014 року, з початку збройної агресії російської федерації проти України, яка з 2022 року переросла в повномасштабну війну, ворог багаторазово порушував норми міжнародного гуманітарного права, проте покарання винних не настало. Варто виокремити такі основні проблемні питання.

По-перше, це дотримання норм міжнародного гуманітарного права агресором. Від початку війни російські війська здійснюють численні атаки на цивільні об'єкти, в тому числі школи, лікарні, житлові об'єкти тощо. Одним з найгучніших злочинів проти мирного населення України став удар по лікарні Охматдит, в результаті якого постраждав корпус, де були діти на діалізі. Загалом в лікарні перебувало 627 дітей, восьмеро з яких дістали поранення, а двоє

дорослих загинуло [6]. Ще одним гучним злочином була «Бучанська різанина». Місто Буча розташоване в 10 км від Києва, до війни налічувало близько 40 тисяч містян. За час окупації там було вбито 412 осіб, найжорстокішими методами [7]. І таких злочинів ще дуже багато. Відповідно до Женевських конвенцій такі акти є повним порушенням правил війни, однак ще жодна особа не була покарана за це. Одним із механізмів покарання є Міжнародний кримінальний суд, проте він має певні обмеження в юрисдикції та в оперативності реакції на такі види злочинів, тому росія та її посадові особи залишаються не покараними.

По-друге, невідповідність реалій збройного конфлікту нормам міжнародного гуманітарного права. Прийняття норм міжнародного гуманітарного права крайній раз відбулося ще минулого століття після завершення II Світової війни, тому вони не підготовлені до реалій сьогодення. Збройна агресія росії супроводжується не тільки активними бойовими діями, а й кібератаками та інформаційною війною, що не дає змоги визначити, – які діяння є порушеннями міжнародного гуманітарного права [8]. Поширення дезінформації, блокування інтернет-ресурсів та кібератаки на офіційні інформаційні ресурси можуть нести за собою важкі гуманітарні наслідки, але їх не завжди можна класифікувати як порушення норм міжнародного гуманітарного права.

По-третє, складність документування порушень міжнародного гуманітарного права. Це стосується не тільки розслідування атак на об'єкти цивільної інфраструктури, а також фіксації випадків застосування заборонених способів чи засобів ведення війни, таких як хімічна зброя чи касетні боєприпаси. І попри всі зусилля різноманітних міжнародних організацій, деякі території залишаються недоступними, тому розслідування не можуть бути проведені повною мірою.

По-четверте, політичні труднощі у реагуванні на порушення міжнародного гуманітарного права. У війні російської федерації проти України складність ситуації у тому, що одна зі сторін є постійним членом Ради Безпеки ООН і має право вето [9, с. 269-271]. Таке «право вето» мають п'ять постійних членів Ради Безпеки ООН, це дозволяє їм зупинити прийняття будь-яких важливих питань. Зокрема, блокування резолюцій щодо надання допомоги Україні або ж введення миротворчих місій. росія неодноразово застосовувала своє право вето щодо ситуації в Сирії чи Криму, адже це мало важливе значення для неї. Тож, не зважаючи на те, що право вето має позитивні та негативні сторони, проте в сучасних умовах таке право вето тільки «паралізує» ООН, не дозволяє виконувати її провідні функції, а також обмежує ефективність надання допомоги жертвам війни та покарання порушників миру.

Перспективи розвитку міжнародного гуманітарного права вбачаються у адаптації його норм до нових засобів ведення збройних конфліктів, адже з часу створення такої галузі права, вона опиралася лише на «класичні війни», однак сучасні терористичні акти, внутрішні війни, гібридні війни та новітні технології, такі як кібератаки, потребують розвитку правових норм, для ефективного захисту учасників збройних конфліктів та мирного населення. Вдосконалення

правових процедур для швидшого реагування на злочини є ще одним важливим кроком для зміцнення міжнародної правової системи.

Вважаємо, що питаннями, які можуть стати ключовими для реформування міжнародного гуманітарного права є: застосовування новітніх технологій із дотриманням гуманітарних стандартів; забезпечення відповідальності за кібератаки та інформаційні війни; обмеження впливу окремих потужних держав-членів міжнародно-правових відносин та інші.

Отже, міжнародне гуманітарне право є важливим інструментом у забезпеченні гуманності у збройних конфліктах та захисті мирного населення, проте на практиці існують чисельні складності, особливо в контексті агресії росії проти України. Ігнорування агресором принципів міжнародного гуманітарного права, застарілі норми, складнощі з документуванням злочинів та інші політичні ситуації ставлять під сумнів ефективність даної галузі права. Вбачається, що є велика необхідність у реформуванні міжнародного гуманітарного права як галузі права, в оновленні нормативно-правової бази для створення більш дієвих механізмів регулювання збройних конфліктів та притягнення до міжнародно-правової відповідальності порушників.

Список використаних джерел

1. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text
2. Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152#Text
3. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text
4. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
5. Нільс Мельцер Міжнародне гуманітарне право. Загальний курс. Координатор – Етьєн Кюстер. Листопад 2020 року. URL: <https://www.asser.nl/media/795044/icrc-comprehensive-introduction-to-ihl-ukr.pdf>
6. МОЗ: в «Охматдиті» під час ракетного удару перебувало 627 дітей. *Радіо Свобода*. 09 липня 2024 року. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-okhmatdyt-dity-raketnyy-udar-lyashko-moz/33027996.html>
7. «Бучанська різанина». Ким є перші підозрювані і як їх знайшли. *BBC News Україна*. 7 травня 2022 року. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61349033>
8. Кібератаки як воєнні злочини: огляд моніторингу дотримання цифрових прав українців. *Lb.ua*. 14 липня 2023 року. URL: https://lb.ua/blog/koalitsiia_ua5am/565304_kiberataki_yak_voienni_zlochiny_oglyad.html
9. Dilip Sinha Veto Provision in UN Charter: Issues and Dimensions. *Indian Foreign Affairs Journal*. Vol. 14, No. 4, October–December, 2019, pp. 267-274. URL: <https://www.jstor.org/stable/48636736>